

Henryk PASZCZA*

Polskie górnictwo węgla kamiennego – olbrzym w stanie kryzysu czy olbrzymi kryzys

SŁOWA KLUCZOWE: węgiel kamienny i jego zasoby, ceny zbytu węgla energetycznego i koksowego, przekształcenia w sektorze, wyniki ekonomiczno-finansowe górnictwa, restrukturyzacja branży, kryzys w branży, kierunki naprawy.

Węgiel kamienny stanowi w Polsce podstawowe paliwo energii elektrycznej. Wytwarzane jest z niego ponad 50% krajowej produkcji energii elektrycznej, przy czym udział energii elektrycznej z węgla kamiennego w produkcji energii elektrycznej ma tendencję spadkową – o ile w 2008 r. udział ten stanowił 58,5%, to w 2015 r. już tylko 50,6%.

Tak wysoki udział energii z węgla kamiennego w produkcji energii elektrycznej jest fenomenem na skalę zarówno europejską, jak i światową, szczególnie, że kolejne 33,1% produkcji energii elektrycznej pochodzi z węgla brunatnego. Łącznie z węgla produkowane jest w Polsce niespełna 85% energii elektrycznej. Ma to zarówno zalety, jak i wady. Specyficzna struktura rynku energetycznego w Polsce, oparta na węglu, zapewnia jednak niezależność energetyczną kraju w zakresie energii elektrycznej i tym wyróżnia się spośród większości krajów unijnych.

Polskie przedsiębiorstwa górnicze należą bowiem do największych przedsiębiorstw wydobywczych w Unii Europejskiej. Negatywną ich stroną są wysokie koszty związane z podziemną eksploatacją węgla. Obecnie tak w Polsce, jak w innych krajach produkujących węgla kamiennego, obserwuje się olbrzymią presję kosztową przejawiającą się w gwałtownie rosnących kosztach spółek węglowych, oraz duże wahania cen.

---

* Agencja Rozwoju Przemysłu SA Oddział w Katowicach; e-mail: henryk.paszczka@katowice.arp.com.pl

Miniona dekada charakteryzowała się znacznym zróżnicowaniem sytuacji podaży i popytu węgla jak i sytuacji ekonomiczno-finansowej branży. Krajowe górnictwo węgla kamiennego funkcjonowało począwszy od 2007 r., w warunkach wzrastającego popytu na węgiel koksowy, wywołanego hossa na rynku stalowym, a następnie, w latach 2008–2009, po upadłości Banku Lehman Brothers, w warunkach światowego kryzysu na rynku nieruchomości i globalnych rynkach finansowych, przy równocześnie wzrastającym popycie na węgiel energetyczny. W następnych trzech latach, mimo recesji największych gospodarek świata oraz kryzysu finansów publicznych w krajach europejskich, nastąpiła stopniowa odbudowa koniunktury na węgiel do koksovania, przy nadal wzrastającym popycie i cenach na węgiel energetyczny, by wreszcie, od 2012 r. – po gwałtownym załamaniu koniunktury na węgiel energetyczny – funkcjonować w warunkach coraz bardziej pogłębiającego się kryzysu strukturalnego, wywołanego nadpodażą wszystkich paliw kopalnych, w tym i węgla, tak na światowym, jak i krajowym rynku.

W konsekwencji tak niestabilnych warunków na rynkach węglowych, krajowi producenci, przy około 3-letnim cyklu inwestycyjnym w górnictwie węgla kamiennego oraz wieloletnim niedoinwestowaniu, z trudnością zaspokajali popyt na węgiel, co dodatkowo zwiększało presję na wzrost cen w okresach koniunktury. Presja na wzrost produkcji, jak również coraz lepsze wyniki finansowe spółek węglowych, skutkowały zwiększeniem kosztów produkcji wskutek m.in. coraz droższych usług świadczonych przez firmy zewnętrzne, wzrostu kosztów zakupów, najmu bądź też dzierżawy maszyn i urządzeń górniczych, jak również kosztów pracy przy występującej nadwyżce zatrudnienia.

Około 50% wydatków na wydobycie węgla w Polsce stanowią nieelastyczne koszty stałe, w tym głównie koszty pracy i świadczeń socjalnych. Odpowiednio około 17 i 18% stanowią usługi obce, w tym głównie usługi remontowe, wiertniczo-górnice, odmetanowania i wynajmu maszyn górniczych oraz koszty zużycia materiałów i energii. By dostosowywać sektor do wymagań niezbędnym staje się efektywne gospodarowanie kosztami, tym bardziej, że wzrost obciążeń fiskalnych jest i pozostanie globalnym trendem. Oznacza to, iż jednym z najważniejszych wyzwań polskiego górnictwa są wzrastające koszty eksploatacji. Dodatkowo, konieczność zagospodarowania nowych złóż lub schodzenie w głąb ziemi w już istniejących kopalniach, generuje dodatkowe koszty. Koszty produkcji węgla w 2015 r. wyniosły 20,1 mld zł i były o 22,4% wyższe niż w 2007 r. Koszty pracy natomiast, w 2015 r. po przeprowadzeniu częściowych działań restrukturyzacyjnych, uległy obniżeniu do 9,3 mld zł i były o 13,6% niższe niż w 2007 r.

Wobec spadku cen energii, ale przede wszystkim niesatysfakcjonujących cen węgla na światowych rynkach, jedynym ratunkiem pozostaje dalsza redukcja dynamiki narastania kosztów produkcji, a w następnej kolejności ich obniżanie.

Wszystko to wymagało i dalej wymaga wdrażania długoterminowych metod optymalizacji i racjonalizacji sektora, związanych przede wszystkim z dostosowaniem produkcji węgla dla potrzeb wymagań rynku tak krajowego jak i potrzeb eksportowych.

Radykalne i długotrwałe pogorszenie na rynkach, które od 2013 r. przybrało charakter strukturalnego niedostosowania, skutkowało spadkiem przychodów ze sprzedaży węgla. Ich najwyższy poziom krajowi producenci odnotowali w 2011 r. (25,9 mld zł). W kolejnych dwóch latach przychody te obniżyły się łącznie o 3,5 mld zł w stosunku do 2011 r., spadając w 2013 r. poniżej kosztów produkcji i kosztów sprzedanego węgla (odpowiednio: 22,7 mld zł oraz 22,8 mld zł). W na-

stępnym latach przychody ze sprzedaży węgla były o kolejne 3,7 mld zł niższe, przy redukcji kosztów produkcji w latach 2014–2015 o 2,6 mld zł, a kosztów sprzedanego węgla o 2,2 mld zł. Łączny spadek przychodów ze sprzedaży węgla w latach 2011–2015 wyniósł więc 7,2 mld zł, przy spadku kosztów produkcji rzędu 1,5 mld zł, a kosztów sprzedanego węgla 1,0 mld zł.

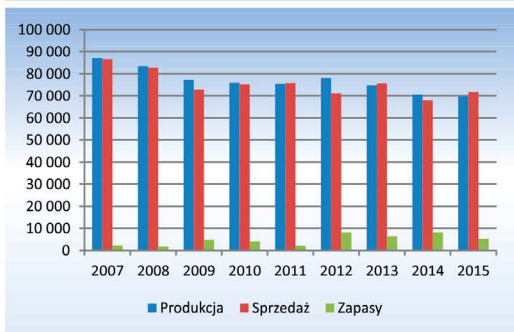
Wskutek ograniczonej elastyczności kosztowej, przy przesuniętym czasie ujawnienia efektów działań obniżających koszty, pogorszeniu w ostatnich latach ulegała sytuacja sektora górnictwa węgla kamiennego. Nieznaczna początkowo strata sektora (w 2013 r. rzędu 300 mln zł), już w następnym roku powiększyła się do 2,2 mld zł, a w 2015 r., po uwzględnieniu odpisów z tytułu utraty wartości środków trwałych, osiągnęła poziom 4,7 mld zł, przy stracie ze sprzedaży węgla na poziomie 2,0 mld zł. W konsekwencji wskaźnik płynności gotówkowej osiągnął w 2015 r. poziom 0,12%, przy ujemnej rentowności sprzedaży, na poziomie –18,3%.

Reasumując należy podkreślić, iż wielkość produkcji węgla kamiennego w całej minionej dekadzie, z wyjątkiem 2012 r., miała wyraźną tendencję malejącą. Wynikało to z konieczności dostosowywania wielkości produkcji do możliwości zbytu. Natomiast wielkość sprzedaży węgla, po dynamicznych spadkach do 2009 r., w latach 2010–2011 wzrastała, by ponownie się obniżyć w 2012 r. Największy spadek sprzedaży wystąpił w 2014 r. Wahania wielkości sprzedaży wynikały nie tylko z możliwości zbytu na rynku krajowym, ale również z możliwości ulokowania nadwyżek węgla na rynkach zewnętrznych. W 2015 roku sprzedaż wzrosła pomimo występowania niekorzystnych warunków cenowych, co podyktowane było – między innymi – koniecznością pozyskania środków finansowych na kontynuację działalności.

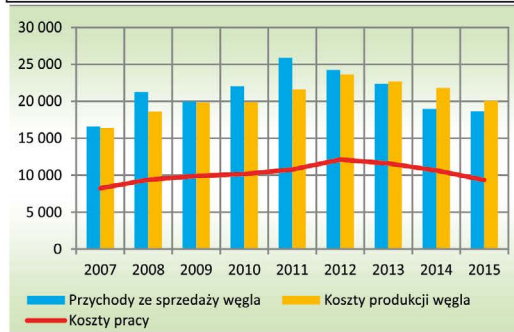
Istotne znaczenie dla obecnej sytuacji ekonomicznej sektora miał więc popyt oraz ceny zbytu węgla w ostatnich latach. Znaczący wzrost zapasów w energetyce zawodowej do poziomu około 7 mln ton węgla kamiennego doprowadził do zredukowania zapotrzebowania przez energetykę zawodową, zgłaszanego przy kontraktacji na poszczególne lata, jak również ograniczanie bieżących zakupów. Spowodowało to zwiększenie i utrzymywanie zapasów węgla na składowiskach przykopalnianych na poziomie przekraczającym 6 mln ton. Ze względu na ograniczone możliwości składowania zagrażało to ciągłości pracy niektórych kopalń. Sytuacja ta wymusiła podjęcie rozmów z podmiotami energetyki zawodowej o zwiększeniu ilości sprzedanego węgla. Warunkiem było jednak zastosowanie cen niższych niż w umowach podstawowych. Należy zwrócić uwagę na fakt, że celowość podjęcia takich działań, wymuszona była również konkurencją cenową ze strony innych producentów.

Tym samym, spółki węglowe nie utrzymały kosztów produkcji na poziomie konkurencyjnym w stosunku do cen węgla – jednostkowy wynik na bieżącej produkcji u wszystkich głównych producentów węgla począwszy od 2013 r. był ujemny. Nie utrzymały one także zadawalającego poziomu wskaźników płynności finansowej oraz zdolności kredytowej. Brak płynności finansowej przejawiał się utrzymywaniem wysokiego stanu zobowiązań. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż wzrost zobowiązań u głównych krajowych producentów węgla w ostatnich 3 latach związany był z występowaniem zobowiązań długo- i krótkoterminowych z tytułu emisji obligacji. Na koniec 2015 r. zobowiązania te stanowiły odpowiednio 28% ogółu zobowiązań. Zaznaczenia wymaga fakt, że okresy wysokiego zapotrzebowania na węgiel i dynamicznego wzrostu jego cen, w tym w szczególności węgla do koksowania, nie zostały należycie wykorzystane przez poszczególne spółki węglowe. Wysokie dodatnie wyniki finansowe, zwłaszcza w 2011 roku, nie

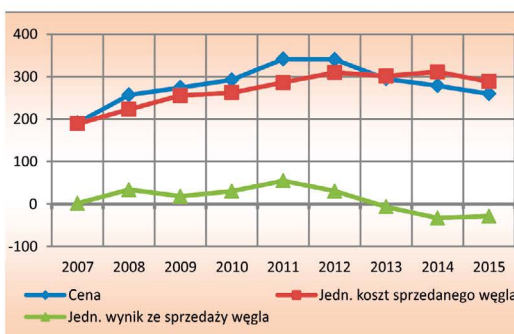
Produkcja, sprzedaż i zapasy węgla kamiennego spółek Skarbu Państwa i zależnych od nich w latach 2007–2015 [tys. ton]

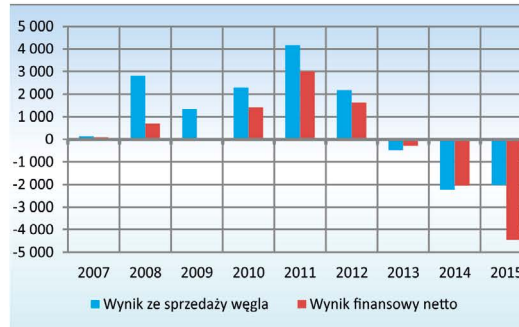
Przychody ze sprzedaży węgla, koszty produkcji węgla i koszty pracy w spółkach Skarbu Państwa i zależnych od nich w latach 2007–2015

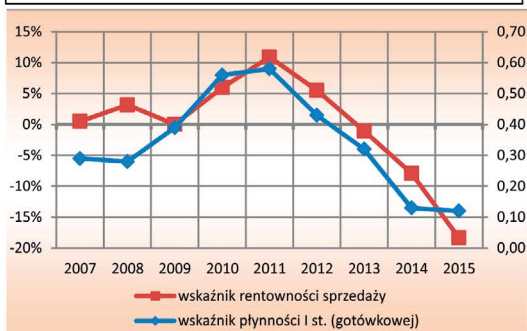
Cena zbytu węgla, koszt jednostkowy i jednostkowy wynik spółek Skarbu Państwa i zależnych od nich w latach 2007–2015 [zł/tonę]

Wynik ze sprzedaży węgla i wynik finansowy netto w spółkach Skarbu Państwa i zależnych od nich w latach 2007–2015 [mln zł]

Wskaźnik płynności I stopnia i wskaźnik rentowności sprzedaży w spółkach Skarbu Państwa i zależnych od nich w latach 2007–2015 [%]

zwiększyły odporności Spółek na wahania koniunkturalne i nie przełożyły się na zwiększenie zakresu zadań inwestycyjnych w takim zakresie, by np. ograniczyć poziom kosztów w późniejszych, kryzysowych okresach.

W zakresie racjonalnego gospodarowania zasobami pracy odnotować należy jednak, iż spółki węglowe dostosowywały poziom zatrudnienia do potrzeb związanych z wielkością produkcji, sukcesywnie obniżając poziom zatrudnienia z roku na rok. Działania w zakresie ograniczania zatrudnienia wpływały na zmianę struktury dół/powierzchnia, choć zakres tych zmian był stosunkowo niewielki. W 2015 r. udział pracowników zatrudnianych pod ziemią wyniósł 76,3%.

Patrząc z perspektywy minionych lat można z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że powodem obecnej kondycji ekonomiczno-techniczno-produkcyjnej państwowego sektora górnictwa węgla kamiennego – w tym spółek: Polska Grupa Górnicza (PGG), Katowicki Holding Węglowy (KHW), Jastrzębska Spółka Węglowa (JSW) – stoi cała seria przyczyn i zdarzeń, których łączne, skumulowane oddziaływanie, uruchomione przez gwałtowny w ostatnich latach spadek cen, doprowadziło do obecnej kryzysowej sytuacji.

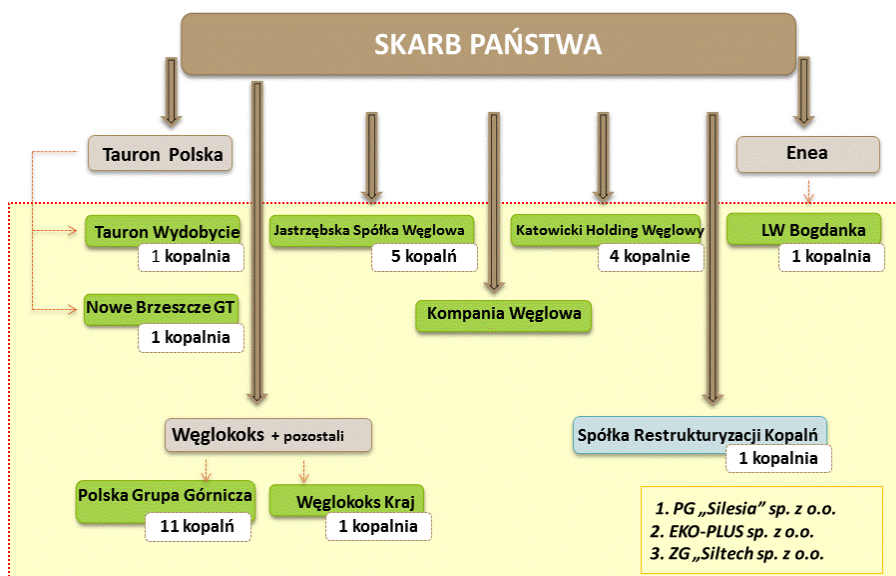
Tym samym przyczyn obecnej trudnej sytuacji górnictwa węgla kamiennego, upatrywać należy nie tylko w spadku cen węgla, ale również:

- ◆ niewłaściwej polityki sprzedaży i odpowiedniego zbilansowania produkcji w stosunku do potrzeb rynku i kierunków sprzedaży,
- ◆ nieefektywnie prowadzonych działaniach restrukturyzacyjnych i naprawczych,
- ◆ złym wykorzystaniu zasobów kopalń,
- ◆ niską wydajnością pracy,
- ◆ przerostem zatrudnienia, w tym zwłaszcza w administracji,
- ◆ nietrafionych inwestycjach lub inwestycjach realizowanych z nadmiarem,
- ◆ utrzymywaniem zbędnego majątku trwałego (szyby, wyrobiska, nieruchomości przykopalniane.

W konsekwencji powyższego, zmieniające się trendy społeczne, ekonomiczne, polityczne, a przede wszystkim zapowiedź strony rządowej co do polityki wykorzystania polskiego węgla jako gwaranta bezpieczeństwa energetycznego, z niespotykaną dotąd siłą wpływając na sektor górniczy, zmuszają przedsiębiorstwa górnicze, by w swoich planach strategicznych zakładały bardziej złożone scenariusze mające za zadanie poprawę sytuacji w sektorze. Postępująca industrializacja, dążenie do poprawy stopy życiowej, dynamika wzrostu gospodarczego, procesy demograficzne, a także zakres i tempo poprawy efektywności energetycznej oraz energochłonności produkcji powodują wzrost znaczenia energii. Dostępne prognozy są zgodne co do tego, że w ciągu najbliższych 20 lat popyt na energię będzie wzrastał, przy czym energia odnawialna, jądrowa oraz pochodząca z gazu zaspokajając będzie jedynie dodatkowe zapotrzebowanie. Zużycie węgla w wartościach absolutnych zmaleje, jednak nadal pozostanie on kluczowym źródłem energii dla polskiej gospodarki.

W perspektywie najbliższego roku należy się zatem spodziewać dalszego spadku zapotrzebowania na węgiel kamienny, w szczególności węgiel energetyczny. Równocześnie do pogarszających się warunków rynkowych kontynuowane muszą być więc działania zmierzające do zmiany formy własnościowej w sektorze górnictwa węgla kamiennego. Otwarta pozostaje forma sposobu przeprowadzenia zmiany. Miniony rok pokazał, że istnieje możliwość powiązań krajowych producentów węgla z podmiotami energetycznymi, w tym z kapitałem zagranicznym.

Struktura sektora górnictwa węgla kamiennego w 2016r .

pozostali – PGE GIEK S.A., Energa S.A., PGNiG Termika S.A., TF Silesia, Fundusz Inwestycji Polskich Przedsiębiorstw

Zmiany organizacyjne – przekazanie kopalń do SRK SA zbycie kopalń do Węglkokoks Kraj Sp. z o.o.

➤ Przekazanie do SRK SA

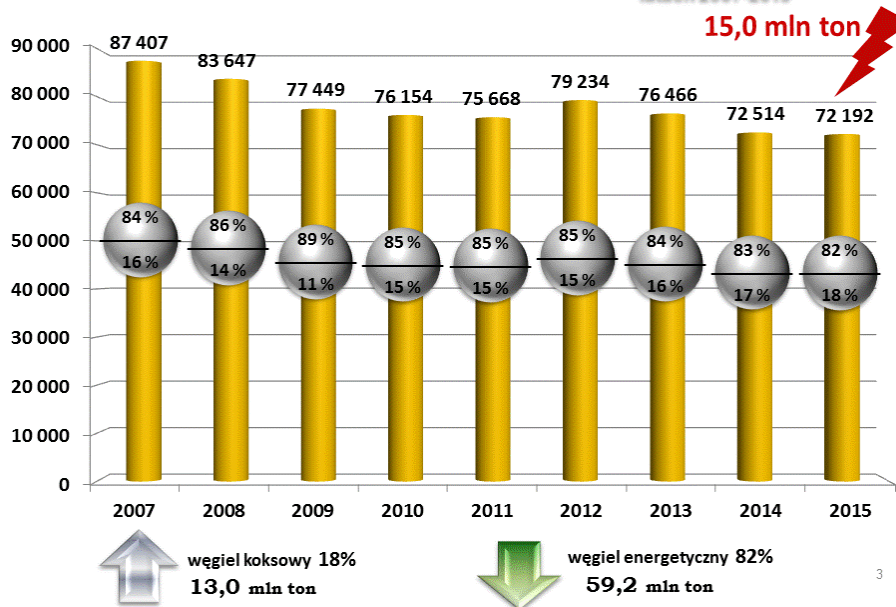
- KWK „Makoszowy” – 30.04.2015r.
- KWK „Brzeszcze” - 04.05. 2015r.
- KWK „Centrum” - 08.05.2015r.
- ZG „Kazimierz-Juliusz” – 01.06.2015r.
- KWK „Mysłowice” - 01.06.2015r.
- KWK „Murcki” Ruch Boże Dary - 30.06.2015r.
- KWK „Anna” - 31.03.2016r.
- Ruch „Rozbark V” - 10. XI. 2015r.

➤ Zbycie do Węglkokoks Kraj Sp. z o.o.

- KWK „Piekary” - 08.05. 2015r.
- Ruch „Bobrek” - 08.05.2015r.

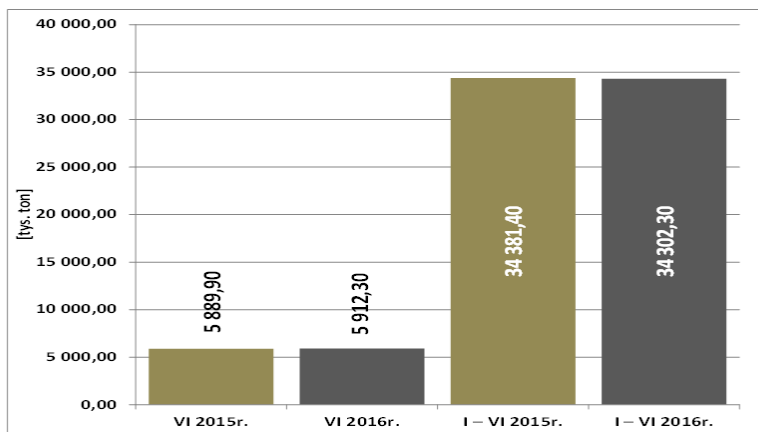
Wydobycie węgla w latach 2007-2015

o tyle zmniejszyło się wydobycie węgla kamiennego ogółem w latach 2007-2015

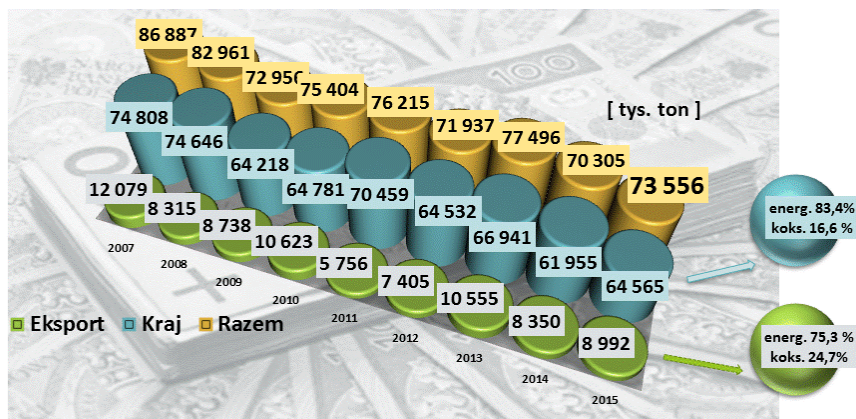

Wydobycie węgla kamiennego

w okresie 6 miesięcy 2016 r. wyniosło 34 302,3 tys. ton i w porównaniu do analogicznego okresu 2015 r. było niższe o 79,1 tys. ton (o 0,2%).

Głównym kierunkiem sprzedaży węgla jest rynek krajowy.

13,3 mln ton

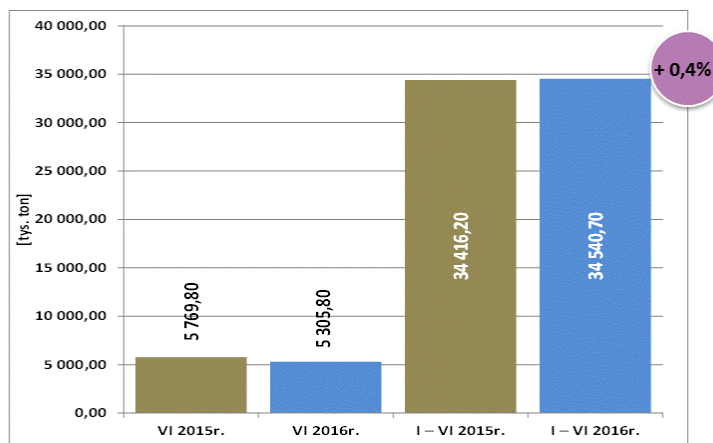
o tyle zmniejszyła się sprzedaż węgla kamiennego ogółem w latach 2007-2015

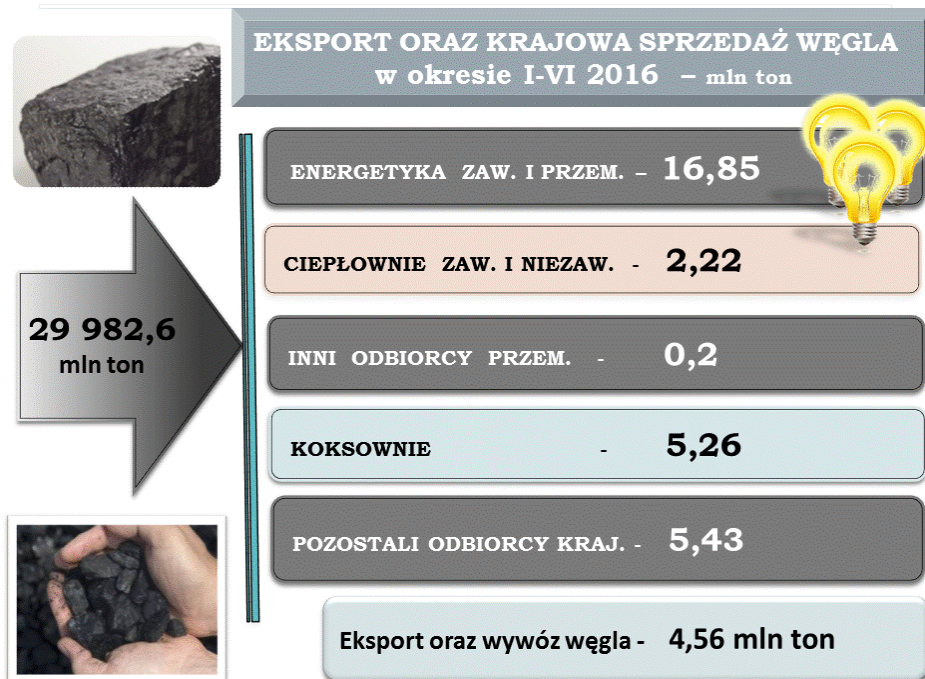
5

Sprzedaż węgla kamiennego

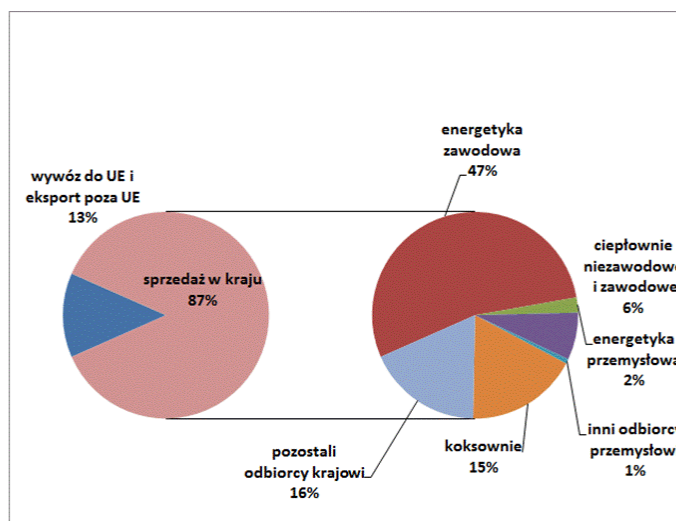
w okresie 6 miesięcy 2016 r. wyniosła **34 540,7 tys. ton** i była wyższa o 0,4% niż w analogicznym okresie w 2015 r.

Kierunki sprzedaży węgla kamiennego
w okresie 6 miesięcy 2016 r.

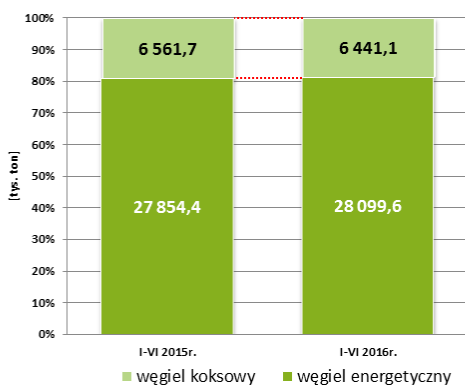

Sprzedaż ogółem węgla do celów energetycznych

w okresie styczeń – czerwiec 2016 r. wyniosła **28 099,6 tys. ton**
(ok. 81,3% sprzedaży węgla ogółem) i była wyższa o 0,9% niż w analogicznym okresie w 2015 r.

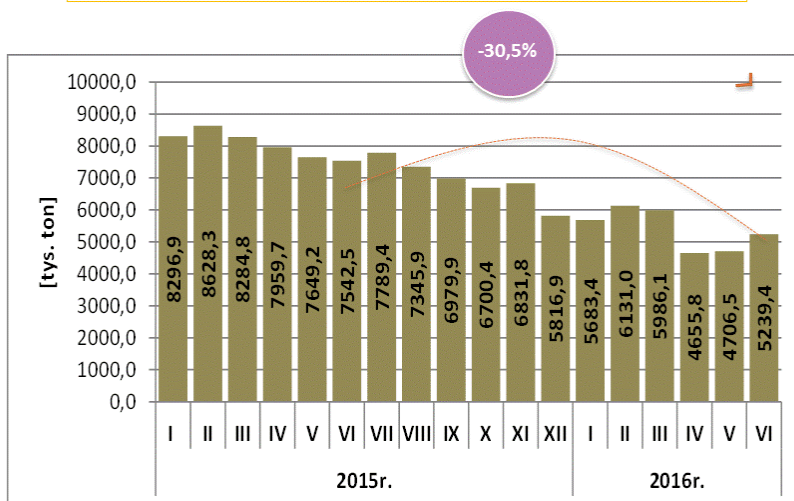
Sprzedaż węgla koksowego

w okresie styczeń – czerwiec 2016 r. wyniosła **6 441,1 tys. ton**
i była niższa o 1,8% niż w okresie styczeń – czerwiec 2015 r.

Stan zapasów węgla kamiennego

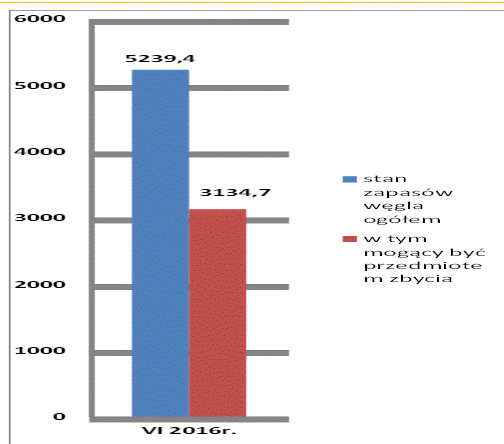
na koniec czerwca 2016 r.

Stan zapasów węgla

w kopalniach na koniec czerwca 2016 r. wyniósł **5 294,4 tys. ton.**
i w porównaniu do stanu na koniec czerwca 2015 r. był on niższy o **2 303,1 tys. ton.**

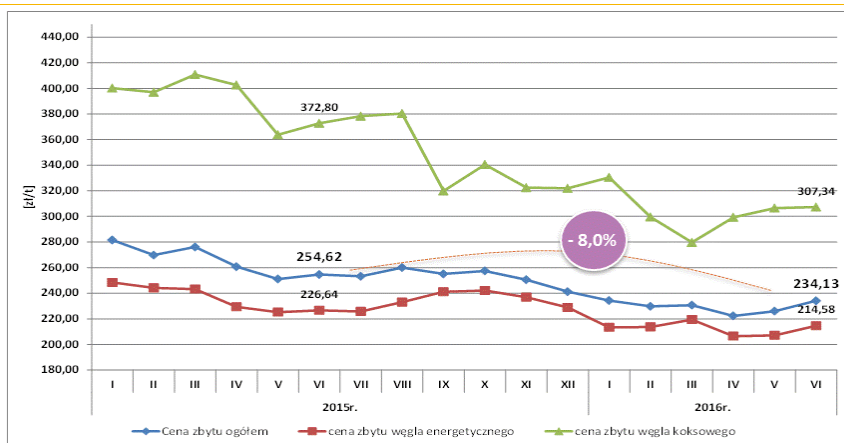
Część zapasów stanowi węgiel o ograniczonych możliwościach dysponowania.

Średnia cena zbytu węgla ogółem w okresie 6 miesięcy 2016 r. – narastająco wyniosła **229,37 zł/t**
i w porównaniu do analogicznego okresu 2015 r. była niższa o **36,11 zł/t** (o 13,6%).

Cena zbytu węgla energetycznego ukształtowała się na poziomie **212,28 zł/t**
(spadek o 23,51 zł/t, tj. o 10,0%)

Cena zbytu węgla do koksowania wyniosła **303,96 zł/t**
(spadek o 87,54 zł/t, tj. o 22,4%).

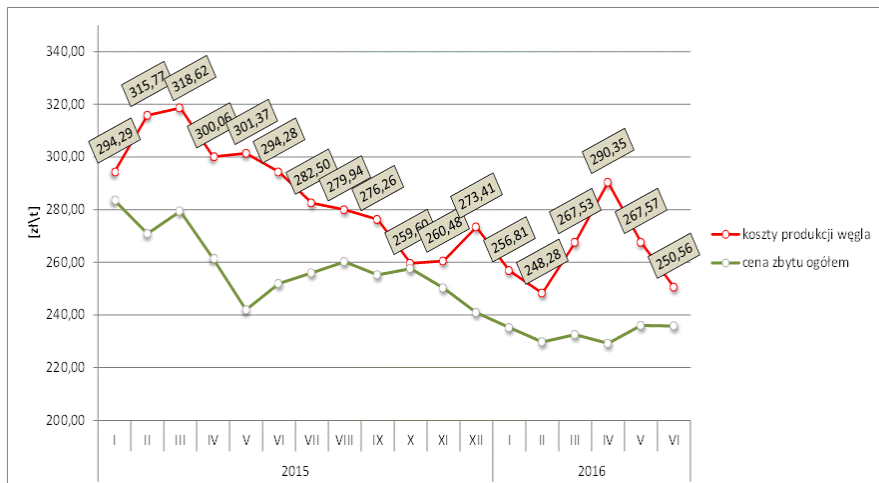
Indeks węglowy PSCMI 1

charakteryzujący trendy na polskim rynku wytwarzania energii elektrycznej, w pierwszym półroczu 2016 r. wykazywał tendencję spadkową (cena w maju wynosiła **195,40 zł/t** i była niższa o 2,8% od ceny zanotowanej w styczniu), w maju indeks utrzymywał się na poziomie kwietnia br.

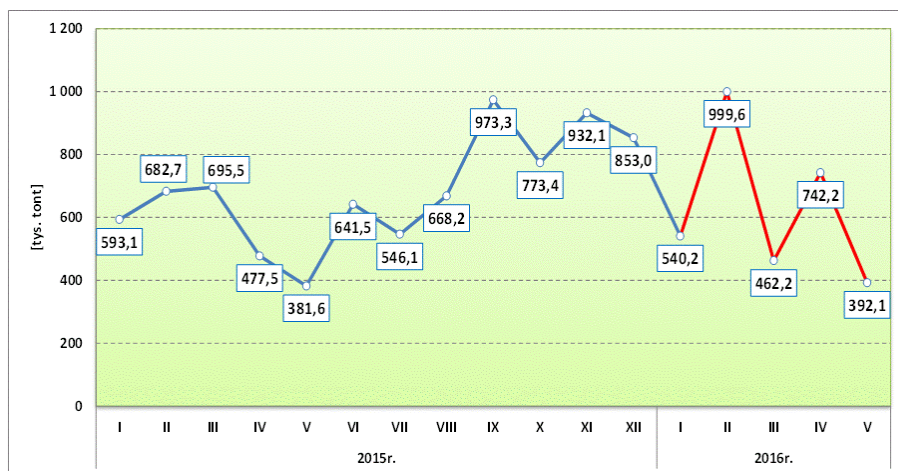

W tym samym okresie, **indeks PSCMI 2** odzwierciedlający sytuację na krajowym rynku węgla do wytwarzania ciepła, obniżył się o 6,1 punktu procentowego (z 207,90 zł/t w styczniu **do 195,21 zł/t** w maju br.)

Zestawienie kosztów produkcji węgla z ceną zbytu ogółem w 2015 r. oraz okresie styczeń – czerwiec 2016 r.

**Import węgla kamiennego do Polski
okresie 2015 – maj 2016 r.**

92 083 osoby

**zatrudniało górnictwo węgla kamiennego
na koniec 2015r.**

Od 2008r. liczba zatrudnionych
spada

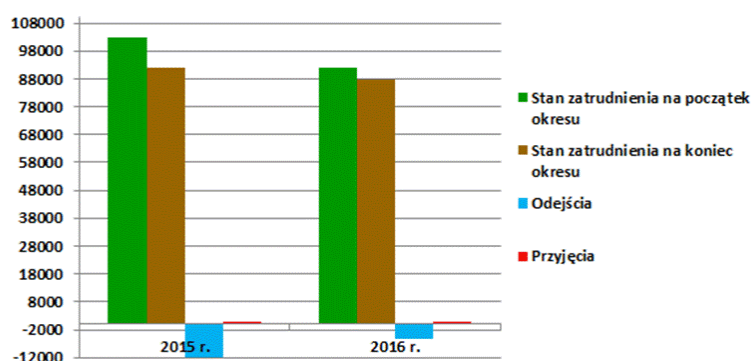
23,1%
(27 630 osób)

**to poziom redukcji zatrudnienia
w okresie 31.12.2008 – 31.12.2015r.**

Stan zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego na koniec czerwca 2016 r. wyniósł 87 765 osób i w porównaniu do stanu na koniec 2015 r. był niższy o 4 318 osób.

Zmniejszenie stanu zatrudnienia w okresie 6 miesięcy 2016 r. było wynikiem przyjęcia do pracy w górnictwie 834 osób, przy równoczesnym odejściu z pracy 5 152 osób.

Na koniec czerwca 2016 r. w górnictwie zatrudniano 1 896 pracowników posiadających uprawnienia emerytalne.

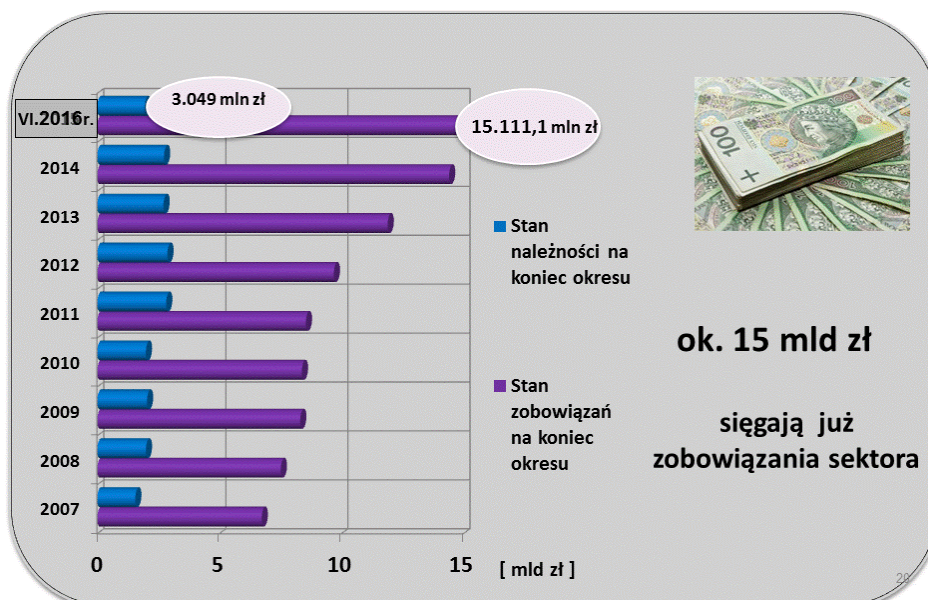
Restrukturyzacja zatrudnienia

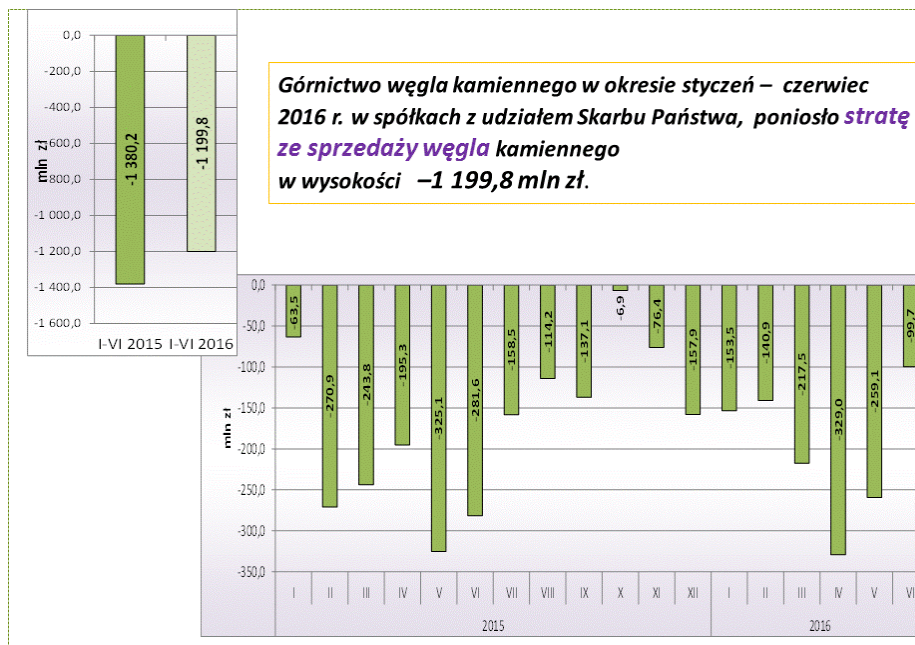
	Ogółem	V.2015r. - VI.2016r.			
		Urlopy górnicze	Urlopy dla pracowników zakładu przeróbki mechanicznej węgla	Jednorazowe odprawy pieniężne finansowane ze środków Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych	
Liczba osób które skorzystały ze świadczeń osłonowych w okresie V-2015-VI 2016r.	[liczba osób]	4167	2707	214	1246
Środki dotacji budżetowej przekazane w okresie V.2015-VI 2016r.	[tys. zł]	244 288,1	139 015,0	8 222,5	97 050,6

19

Zobowiązania i należności w latach 2007-2016

Kierunki naprawy polskiego górnictwa

Wzmocnienie kanałów sprzedaży polskiego węgla

**Weryfikacja konkurencyjności importowanego węgla-
obniżenie wielkości przywozu**

Zmiany organizacyjne- poprawa konkurencyjności

**Poprawa systemu finansowania – kooperacja
z bankami**

**Intensyfikacja badań i wdrożenie nowych technik
wykorzystania węgla**